

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2009 KOVO 28 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 59 (13)

Pastabos pačiam sau

Mirties ir meilės giminystė

Šventasis Pranciškus Asyžietis, liepes mylėti savo artimą, omeny veikiausiai turėjo tikrai ne gentį ar klaną, susietą kraujo ir pinigų ryšiais. Jo žvilgsnis krypo į visą gyvąją tvarinį, neišskiriant menkiausio Viešpaties sukurto vabalėlio. Negana to, jis prisijaukino netgi abstrakčius objektus, gąsdinančius žmogaus protą. Juk ne kiekvienas ryšis vadinti seserimi mirtį – tai absurdiška, nes mirtis yra viso ko pabaiga. O šv. Pranciškus vadino. Kodėl?.. Gal kad meilė jam buvo stipresnė už mirtį?..

Mirtis susijusi su meile – mylėdami Išganytoją, mirė daugelis krikščionių kankinių. Ir jų meilė niekur neišnyko – tik įgavo nebesunaikinamą pavidalą. Taigi mirtis, kaip teigė šv. Augustinas, nėra baisi, kai suvoki ją kaip slenkstį, skiriančią nuo amžinos ir nebepažeidžiamos meilės. Deja, šiuolaikiniame pasaulyje meilės ir mirties santykis dažniausiai yra iškreiptas. Šiuolaikinė kultūra ir gyvenimo būdas šias sąvokas devalvavo, atimdama iš jų dvasinį statusą ir palikdama bene tik fiziologinį.

Mylėdamas turi išnykti – tapti neregimu ir nekūnišku. Atiduoti juslinį kūną pojūčių pasauliui – žemei. Tokia yra prisikėlimo sąlyga. Nenuostabu, kad daugeliui žmonių ji atrodo perdėm sunki, o ir racionaliai nepaaiškinama. Kur kas protingiau savo kūną po mirties įdėti į šaldiklį ir laukti, kol ateities mokslas jį prikels (nors kuriam galui jis turi tai daryti?) arba atiduoti savo palaikus moderniam menininkui, kuris šiuolaikinės balzamavimo technikos pagalba pavers jį amžinu meno kūrinium. Tokios prikėlimo (ne prisikėlimo!) laukiančios „mumijos“ gana populiaros Vakarų Europoje, berods, ir Amerikoje. Ir nieko čia nepadarysi – demokratinių šalių piliečiai turi laisvą valią ir gali spręsti, ką daryti su savo kūnu po jo mirties.

Kažin kodėl žodžiai „laisva valia“ šiame kontekste skamba absurdiškai. Galbūt todėl, kad valia susijusi nebe su atsakomybe ir pareiga, o su įpiršta daugumos nuomone ir masine strategija, o mirties kaip proceso natūralumas išskaidytas į keistus ir nesuprantamus pavidalus. Pasauliui mažai ką reiškia Gazos ruože žūstantys palestiniečių vaikai, bet šaudymai Alabamoje ir Vokietijos mokyklose traktuojami kaip tragedijos. Iš bado mirštantis žmogus kokiam nors trečiojo pasaulio kampelyje irgi ne tas pats, kaip eutanaziją pasirinkusi turtingų europiečių porėlė. Mirtis nebesusijusi su atsakomybe. Eutanazija – esą joks žudymas, tai tiesiog paslaugos suteikimas, ir net nepadoru būtų užsiminti apie kaltės ir atgailos sąvokas. Ir meilė, ir mirtis pasiekiamos kaip paslaugos.

Paradoksalu, bet kai Europos konstitucijoje nebelineka eilučių apie krikščioniškąsias vertybes, atsiranda vis daugiau beprotiškų kanceliarinių nutarimų, skatinančių žmogaus belytiškumą, niveliaciją, abejingumą (pavyzdžiui, nepadoru kreiptis į moterį „ponia“ ar „panele“ – tatau gali parodyti jos šeimininę padėtį ir ją įžeisti). Europa ima panašėti į senovės Romą, kurioje buvo atnašaujama pagoniškiems, minios sukurtiems dievams. O juk to, ką sukuria minios meilė, reikėtų instinktyviai vengti, nes tai dažniausiai būna neišsipildžiusių ambicijų, asmeninių kompleksų, suaugusiųjų infantilumo ir masinės isterijos lydinys.

Lietuvoje, kur tokia aukšta savižudybių statistika, mirtis anaipol ne švelnioji sesuo, o negailestingas priešas irankis. Ir vargu ar dėl to kaltas įgimtas lietuvių polinkis į melancholiją. Galbūt toks yra metafizinis tautos likimas: stipri tautinė savivoka ir ne ką silpnėnė – asimiliacija. Šie reiškiniai kaip dvi ryškios priešybės būdingesnės mažoms tautoms. Ir nuo karšto patrioto iki abejingo prisitaikėlio čia – tik vienas žingsnis... Užtat skeptiškai žvelgiu į graudžius rypavimus dėl „išsivaikštančios Lietuvos“: nemažai daliai emigrantų galbūt tiesiog skirtas toks likimas – asimiliuotis, ištirpti kitose tautose. O tie, kurie grįžta... kas jie? Nevykėliai? Kvailiai?.. Nieko panašaus. Vienas iš sugrįžusiųjų – aukštos kvalifikacijos vaikų gydytojas. Turėjo užsieny gerą darbą, dar geresnį atlyginimą, puikias gyvenimo sąlygas. Grįžo todėl, kad Lietuva jam – kaip oras. Kaip meilės dvasia. O be meilės žmogus negali gyventi. Gera žinoti, kad Lietuva turi ją mylinčių žmonių. Meilė – vienintelė ir pagrindinė dvasinio prisikėlimo sąlyga.

Renata Šerelytė

Aldona Ruseckaitė, *Sniege.*

Pavasaris, arba Vivaldi

Fioletinės kekės balandžių
Ties nušvitusiu marmuru kabo.
Horizontalai pavasarį švenčia,
Ir platanai pakyla iš kapo.

Baltos kregždės pro debesį krinta,
Ir liepsnosvaidis orą suskaldė,
Kur sidabro audros labirinte
Groja smuikais ir fleitom Vivaldi.

Largo liūdesio potvyniu liejas
Per Italijos lygumą plačią,
Ir laimingu žingsniu, kaip šokėjas,
Bėga dangiškais sodais vivace.

Henrikas Radauskas

Kitame numeryje:

- Liudas Dovydėnas. Novelė.
- Mindaugas Bielskus. Dovana iš Lietuvos.
- Laimutė Adomavičienė. Apie mįslingą pokštą.

Redaguoja Aldona Žemaitytė aldaze@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Henrikas Radauskas. Pavasaris.
- 2-as psl. Renata Šerelytė. Mirties ir meilės giminystė.
- 3-as psl. Aldona Ruseckaitė. Liūdno Dievo akys.
- 4-as psl. Kas naujo šiuolaikiniame teatre?
- 5-as psl. Alma Preisaitienė. Pasveikinimas Lietuvos tūkstantmečiui.
- 6-as psl. Vidas Poškus. Saulius Kruopis ir baltiškasis ekspresionizmas.
- 7-as psl. Raimundas Lapas. Šimto talentų vyras (2)
- 8-as psl. Algimantas Kezys. Pastebėjimai: tik tarp kito.
- 8-as psl. Prikelti žodžiai: Stasys Yla. Nemažinkim vilčių šviesesnei ateičiai.

Liūdno Dievo akys

ALDONA RUSECKAITĖ

Kovo 27-toji Tarptautinė teatro diena. Komisijos lanko spektaklius, stebi aktorius, vertina režisierius. Vilniuje įteikiamas Lietuvos teatrų geriausiems „Aukštinis scenos kryžius“, Kaune – stebimi šio miesto teatrų spektakliai ir „išrinktieji“ apdovanojami „Fortūnos“ skulptūrele. Kodėl primenu apie tai? Todėl, kad Kauno valstybinio dramos teatro spektaklis „Liūdnas Dievas“ pateko į abi nominacijas. Spektaklio režisierė Inesa Paliulytė nominuota kaip geriausia metų režisierė šalia kitų dviejų grandų – Oskaro Koršunovo ir Gintaro Varno. O Kauno „Fortūnos“ apdovanojimas I. Paliulytei paskirtas „už svarų indėlį į teatro pedagogiką ir Kauno dramos teatro kūrybinį gyvenimą, sukūriant spektaklį *‘Liūdnas Dievas’ pagal Janušo Korčako biografiją (dramaturgė, režisierė, Stefanijos vaidmens atlikėja) su aktoriais ir mokyklėlės ‘Mano teatras’ auklėtiniais*“. Tai štai tokia yra „Liūdno Dievo“ sėkmė, kurio premjera buvo 2008 m. birželio 1 d.

Nerašau spektaklių recenzijų, nes vis tiek to nepadaryčiau profesionaliai. Tačiau kartais verta pasikliauti įspūdžiu, įtaiga, nuotaika. Pradėsiu nuo ašarų – labai daug žmonių, ypač moterų, verkia, gniaužo nosinaites, šluosto ašaras, niekas to nesigėdija. Kartais spektaklių metu mums širdį užgriebia kokia detalė, atliepanti į asmeninio gyvenimo įvykius, nubraukiamie graudulio ašarą – bet spektaklyje „Liūdnas Dievas“ yra visai kitaip. Suaugusieji verkia dėl vaikų likimų, nors atrodytų tas laikas jau nutolęs, viskas praėję. Bet juk nepraėję – netgi šiais metais žuvo šimtai palestiniečių vaikų. O ir pati režisierė programėlėje primena: „Pasaulis vargiai keičiasi. Iki šiol žūsta tūkstančiai vaikų, vyksta karai, tvyro nesantaika dėl tautybės, tikėjimo, pažiūrų, odos spalvos. Prisiminkime Čėčėniją – Beslano mokyklą – ir joje sušprogdintus 186 vaikus, tai įvyko vos prieš keletą metų. Tai vyksta nuolat. Tik meilė gali išgelbėti pasaulį, nėra kitų receptų“. Iš anksto pasakyčiau, jog man patinka I. Paliulytės pilietiškas.

Kaip jau minėjau, I. Paliulytė pati parašė pjesę, lankėsi Izraelyje, ją jaudino ir žmogiškai žavėjo Lenkijos žydo gydytojo, rašytojo, humanisto Janušo Korčako (tikroji pavardė – Henrikas Goldšmitas, g. 1878 – m. 1942 m. rugpjūčio 6 d.) gyvenimas ir pozicija, tad pasirinkdama jį pagrindiniu herojumi, Inesa norėjo priminti mums šio žmogaus ypatingas moralės, dorovės, etikos nuostatas. Korčakas visame pasaulyje yra tapęs meilės ir pasiaukojimo vaikui simboliu. Būdamas 29 metų, apsisprendė paskirti savo gyvenimą svetimams vaikams, Varšuvoje 1911 m. įkūrė pavyzdinius Našlaičių namus, pats glaudėsi mažame palėpės kambarėlyje, naktimis rašė pasakas vaikams ir knygas suaugusiems apie vaikų auklėjimą. Namuose gyveno du šimtai auklėtinių, juos prižiūrėjo tik keli žmonės, visi – virėja, skalbėja ar kiemsargis turėjo būti ir auklėtojai, suprasti vaikus, priimti ypatingas darbo ir elgesio taisykles. „Auklėtojas turi mylėti vaikus“ – pagrindinis J. Korčako reikalavimas. Kai Antrojo pasaulinio karo metais vokiečiai Našlaičių namus su auklėtojai išvarė į getą, o 1942 m. rugpjūčio aštuntą dieną 199 vaikai ir personalo darbuotojai žuvo dujų kameroje Treblinkoje (nors prieš tai buvę J. Korčako auklėtiniai siūlėsi jį išvesti iš geto, parūpino leidimą ir slaptą butą, didysis humanistas nuėjo kartu su visais į mirtį).

Štai tokios medžiagos pagrindu I. Paliulytė parašė pjesę, pati ją režisavo ir suvaidino Stefanijos, direktoriaus pavaduotojos, vaidmenį. Tačiau šios pjesės nebūtų pavykę pastatyti, jeigu prie Kauno dramos teatro nebūtų teatro mokyklėlės „Mano teatras“, kurios du šimtai jaunųjų artistų nuo dviejų iki 17 metų amžiaus, keisdami vieni kitus, vaidina po aštuoniasdešimt

kiekviename spektaklyje. Jaunieji žmogiukai dirba kartu su profesionaliais Kauno dramos teatro aktoriais: Egidijus Stancikas (Janušas Korčakas, našlaičių namų direktorius), Nijolė Lepeškaitė (Marija, šeimininkė), Daiva Rudokaitė (Hana, gailiatingoji seselė), Tomas Erbrėderis (Piotras, lenkas kiemsargis), Audronė Paškonytė (Mama, buvusi operos solistė).

Režisierė teigia, jog vaikai neturi vien linksmintis, jie turi bandyti suprasti kančią ir mirtį. Prieš pradėdami statyti spektaklį, teatro mokyklėlės auklėtiniams buvo parodytas A. Wajdos filmas „Korčakas“, vieni vaikai pažiūrėję išėjo, kiti pasilikę, suprato, norėjo vaidinti. Beje, reikia priminti, jog mokyklėlės „Mano teatras“ įkūrėjos ir pedagogės yra Inesa Paliulytė ir Nijolė Lepeškaitė. Kiekvienais metais su mokyklėlės artistais yra pastatomas koks nors spektaklis.

Spektaklis „Liūdnas Dievas“ vaidinamas Kauno dramos teatro Ilgojoje salėje – erdvė jam labai tinkama. Salė tarsi ilgas ir platus koridorius, kurio vienoje sienoje yra daug langų. Žiūrovai visiškai arti, čia pat. Vaikai vaidina puikiai, organiskai, jų apranga nenuodraskusi, mergaitėms supintos kaselės, truputį „senoviškos“ kuklūtės suknytės, berniukai irgi kažkokiais kostiumėliais. Švaru, tvarkinga, nėra graudinimo buitiniams dalykais. Šio spektaklio dailininkė yra Kotryna Daujotaitė, gabi, jau įvertinta apdovanojimais, beje, Inesos Paliulytės dukra...

Graži, graudi scena, kai tamsoje į valgomąjį įslenka mažas akiniuotas berniukas, vadintas Adamskiu, – matyt, pavardė. Jis randa ant stalo nedidelį dubenėlį miltų ir rėtį jiems sijoti, susipila paskutinius vaikų namų miltus į rėtį, užlipa ant stalo ir juos išsijoja, žaidžia, džiaugiasi. Vaikas kuria žiemą, sniegą, pūščioja jį. Kaip reaguoja suaugusieji – vaiką reiktų bausti, juk paskutiniai miltai... Tačiau ateina rūpestingoji šeimininkė Marija (N. Lepeškaitė), vėliau įeina Janušas Korčakas (E. Stancikas) ir Stefanija (I. Paliulytė) – prasideda bendras žaidimas – vaikas klausia, ką jūs čia matote? Jis tikrina suaugusiųjų fantaziją. Sniegą, – sako Korčakas. Pūgą, medžiotojo pėdas – sako vaikas. Taip – sako suaugusieji, žiema, žiema... Subėga kiti vaikai – tarsi mėtosi gniūžtėmis, juokauja, Korčakas klausia: apie ką galvojate? Vaikai sako: apie laiką be karo, apie mamą, kai buvo gyva... Egidijus Stancikas įtaigiai suvaidino Janušo Korčako vaidmenį, ir meilė tikra, ir užuojauta, ir visi „vaidmenukai“ prieš vaikus, kai reikia juos pralinksinti, išblaškyti, apsimesti, kad pastarieji nesuprastų savo baises situacijos. Egidijui nesutrukdavo, jog jis geroku dvidešimtmečiu jaunesnis už savo herojų. Aktoriai vaidina be galo nuošir-

Vaikai – jaunieji teatro mokyklėlės „Mano teatras“ artistai.

džiai, jie tarsi gyvena spektakliu, užmiršę mūsų tikrovę ir kasdienybę. Vaikas yra angelas ir jam viską reikia atleisti.

Spektaklis „Liūdnas Dievas“ yra lyg atskirų scenų suvėrimas ant stipraus karkaso, todėl veiktas teka vientisai, be duobių ir pertrūkių – ir tada, kai scenoje matai visus aštuoniasdešimt vaikų, ir tada kai yra vienas vaikiukas, kuris taikosi savo iškritusį pieninį dantuką išsikeisti su Korčaku į jo lūpinę armonikėlę. Tas berniukas Šmulia. Direktorius priima žaidimo taisykles – vaikas gauna armonikėlę. Ir kai Šmulios rankoje armonikėlė, jiedu su Korčaku abu groja, bet muzikos negirdėti, vietoj jos – aidas žingsnių tų, kurie jau išėina į mirtį, žingsnių, kuriuos tuoj žengs ir 200 žydu našlaičių.

Dar grįžkime į spektaklio scenas. Našlaičių namų darbuotojai gauna įsakymą per penkiolika minučių persikraustyti į getą. Vaikai tuo metu sudėję aplink stalą tarsi valgo paskutinę vakarienę, niekas jų negąsdina. Šeimininkė Marija jokia būdu nesutinka išvesti vaikų nenupraustų – vanduo tarsi šventas, apvalantis. Beje, spektaklyje yra ir daugiau prasmingų scenų, kuriose vanduo tampa savotiška metafora.

Į getą jau beveik mirštanti motina žydė (aktoriė Audronė Paškonytė) atveža savo sūnų ir atiduoda Korčakui, juo pasitikėdama; vaikas baiktus, išsigandęs, seselė liepia jam nukirpti ilgus plaukus. Vaikas sako Korčakui – negaliu, po to manęs mama nepažins.

Spektaklyje skamba ištis tinkama atmosfera ir išgyvenimams kompozitoriaus Fausto Latėno muzika. Ak, liūdnas Dieve, kaip graudu...

Jau reikia išeiti į ten, iš kur negrįžtama, budelių sprendimai neatšaukiami. Visi išėina – už salės langų sustingsta jų veidai, blausiai apšviesti. Jie ilgai stebi žiūrovus – ar supratote mus? Ar supratote, kad vaikas yra angelas, ar žinote: „Mylėk savo vaiką bet kokį – netalentingą, nesėkmingą, jau suaugusį. Bendrauk su juo, džiaukis, nes vaikas – tai šventė, kuri kol kas su tavimi.“ (J. Korčakas.)

Vieną kartą vaikai kamantinėja šeimininkę Mariją, kas yra angelai. Gerosios dvasios, jos globoja vaikus. Ir žydu vaikus? – teiraujasi smalsuliai. Taip, taip, – patvirtina Marija. O kas yra Dievas? – toliau nerimsta mažieji. Dievas gyvena kiekviename iš mūsų, – paaiškina moteris.

Daug šio spektaklio metaforų kiekvienas žiūrovas gali suprasti individualiai, bet, man rodos, toks ir buvo kūrėjų komandos tikslas. Juk vaidinimą žiūri ir suaugusieji, ir vaikai, tad santykis negali būti vienodas. Pakartosiu režisierės Inesos Paliulytės mintį – *tik meilė gali išgelbėti pasaulį*. Apibendrinsiu: tik su didele meile buvo galima sukurti TOKĮ spektaklį. □

Už lango – Janušas Korčakas su vaikais. Jau išėję į mirtį (paskutinė spektaklio scena).

Kas naujo šiuolaikiniame lietuvių teatre

Kalbasi režisierius, aktorius **Petras Mendeika** ir teatrologė **Audronė Girdzijauskaitė**

Petras Mendeika: Prieš keletą metų teatro visuomenės ir Lietuvos Kultūros ministerijos iniciatyva atgaivinta prieškarinio Lietuvoje gyvavusi tradicija apdovanoti žymiausių scenos meno kūrėjus *Aukštiniais scenos kryžiais* bei premijomis. Tai tarsi lietuviški teatro Oskarai, įteikiami kiekvienais metais kovo 27-ąją, per Tarptautinės teatro dienos šventę. Kaip ir kasmet, šiemet kultūros ministro patvirtinta teatro meno ekspertų komisija, kurios nariais mudu esame, peržiūrėjo visos šalies teatrų praėjusių metų darbus. Norėtusi apžvelgti, kas nauja, teigiama ar neigiama, yra mūsų teatre. Apdovanojimams nominuoti geriausi scenos meno meistrai. Tačiau kokios tendencijos išryškėjo ar nublanko?

Norėdami įvertinti padėtį, negalime nepaminėti praėjusiais sezonais Lietuvos teatro madas diktavusių žymiausių mūsų scenos meistrų. Kaip jie jaučiasi dabar?..

Audronė Girdzijauskaitė: Pristatinti tokių scenos meistrų, kaip Eimuntas Nekrošius, Jonas Vaitkus, Rimas Tuminas, Oskaras Koršunovas, Gintaras Varnas, Cezaris Graužinis net užsieniečiams nereikia. Jie apdovanoti įvairių konkursų didžiausiais prizais. O ar turi jie dabar galimybes kurti Lietuvoje?.. Nekrošius turi Meno fortą, kur scenos – mažutės, tinkamos tik kameriniams spektakliams vaidinti, Koršunovas neturi savo pastogės, Graužinis – irgi, jo trupėi Lietuvoje neatsirado vietos. G. Varnas, savo metu pastatęs puikius spektaklius (F. Dostojevskio „Nusikaltimą ir bausmę“, H. Ibseno „Hedą Gabler“ ir kitus, vaidintus Kauno teatre) – savo teatrą pavadino „Utopija“, nes teatro nėra, tik trupė.

P.M.: Ką daryti, kad padėtis keistųsi?

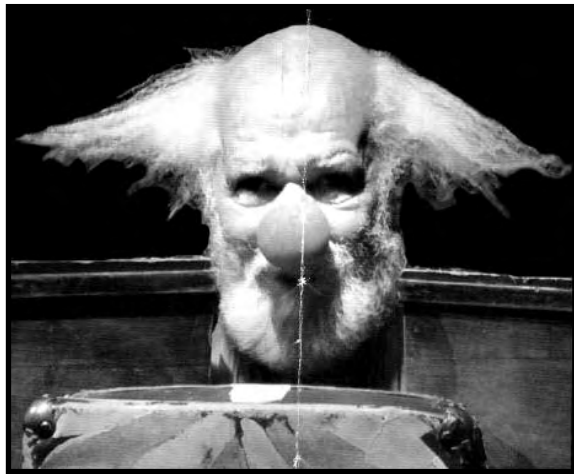
A.G.: Mes iš sovietmečio paveldėjome tradiciją, kad valstybė remia senuosius, valstybinius teatrus. Jų nėra tiek daug, ir tų pastatų mes daug neturime. Per visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį valdžiai neatėjo į galvą pastatyti teatrą. Naują, modernų, kuris atitiktų visus techninius reikalavimus...

P.M.: Na, bet Mažasis teatras buvo visiškai restauruotas. Be to, dar atidaryta nauja teatro salė M. K. Čiurlionio menų gimnazijoje. Jau veikia ir toliau plečiamas „Meno forto“ kamerinių salių kompleksas – tarsi laboratorija jauniems teatro kūrėjams. Šiokių tokių prošvaisčių esama.

A.G.: Taip, senuose pastatuose kartais įrengiamos salės, tačiau ir Jūs, būdamas teatro žmogus, žinote, ką reikia turėti namus, kur gali repetuoti. Juk teatras nėra vien tik pasirodymas. Tai ilgas buvimas darbo proceso metu tam tikroj pastogėj. Didžiulė problema – mūsų žymiausi režisieriai baigia „išsivaikščioti“. Nekrošius spektaklius stato Italijoje, Tuminas – Maskvoje, Graužinis dirba Suomijoje ir Graikijoje, retai atvyksta į Lietuvą. Atvažiuoja, pasidairo ir – vėl išvyksta...

P.M.: Šią tendenciją aš irgi pastebiu. Tačiau gal šuo ir kitur pakastas?.. Štai Tuminas užsiminė, kad su dabartiniais savo auklėtiniais nebesusišneka... Gal ir čia slypi „išsivaikščiojimo“ problema? Galbūt meistrai pajuto, kad nebesusikalba su publika ir aktoriais?..

A.G.: Teatras turi orientotis į pačią šviesiausią, veikliausią publiką. Nesusišnekejimas, matyt, susijęs su tuo, kad Tumino, Nekrošiaus, Vaitkaus kartos režisieriai priklauso rusų mokyklai. Ta mokykla davė ypatingą dvasingumo suvokimą. Atei-

Klaipėdos dramos teatro aktorius Vytautas Paukštė B. Kupreišvilio spektaklyje „Mano Hamletas“.

Lėlės iš Monteverdžio operų (dailininkė Julija Skuratova).

nanti ir šiandieninė karta – racionalesni žmonės...

P.M.: Ką gi. Pažvelkime į šiandieninį lietuviško teatro kontekstą: kokius spektaklius mes pamatėme?

A.G.: Pamatėme labai daug blogų spektaklių. Teatrai turėtų siūlyti tokiam konkursui spektaklius, kurie, jų požiūriu, galėtų pretenduoti į apdovanojimus. O dabar yra teatrų, kurie pasiūlo visą savo repertuarą.

P.M.: Pavyzdžiui, Klaipėdos muzikinis teatras. O ir kituose teatruose pasitaikė neišbaigtų darbų.

A.G.: Taip. Net ir Koršunovo „Hamletas“ neišbaigtas. Režisierius atsisakė kai kurių temų, kurios gali būti aktualios. Pavyzdžiui, Ofelijos išdavystės tema spektaklyje gerai nuskamba – tai ir puikios aktorės Rasos Samuolytės nuopelnas. Visais laikais aktuali išdavikų, pardavusių draugą dėl savo naudos, tema spektaklyje kažkaip „nutrinta“. Nublankintas ir sumenkintas Horacijaus personažas. O juk jis – vienintelis, kuris Hamleto istoriją papasakos ateities kartoms. Neaišku, apie ką šis spektaklis. Itin talentingas aktorius Darius Meškauskas, „pasiskolintas“ iš Klaipėdos teatro, vaidina Hamletą. O režisierius Hamleto linijos neišveda, ir personažas nublanksta.

P.M.: O dabar – apie kitą klasikinį spektaklį: Algimanto Pociūno „Sirano de Beržeraką“. Čia matyti, kad režisierius brangina autoriaus žodį. Kiti klasikus kupiuruoja, interpretuoja savaip, tarsi geriau išmanytų žodžio meną už Čechovą ar Šekspyrą... o aktoriai, žiūrėk, prabyla gatvės žargonu... Ar režisieriai nekreipia į tai dėmesio?

A.G.: Ir režisieriai neatkreipia, tačiau ir ne kiekvienas tekstas yra labai svarbus. Galima tekstą, jei jis nėra aktualus ir tam spektakliui reikalingas, „mikšeriuoti“, uždėti lyg šešėlį ant jo. Aktorius gali pakeisti jį savo kūno plastika, ritmu... „Sirano de Beržeraką“ parašė prancūzas. Prancūzų teatro kultūroje didelis dėmesys skiriamas žodžiui, jo melodikai, grožiui. O mūsų teatro tradicijoje to nebuvo. Pirmieji mūsų aktoriai ir režisieriai atvažiavo iš carinės Rusijos, baigę ten mokyklas, labai gerai mokėjo lietuvių kalbą.

P.M.: Ir dabartiniai režisieriai perėmė tą nelaimę – nekreipti dėmesio į tekstą.

A.G.: Vaitkus nekart sakė, kad teatras nėra žodis, jis netarnauja tam, kad iliustruotų žodį. Pats žodis esą gali būti kaip spektaklio spalva. Svarbiausia – tonacija, ritmas, bet ne pats žodis. Tokia mada vienu metu buvo populiari...

P.M.: Peržiūrėjome praėjusių metų pastatymus. Daugiau klasikos tarsi nematome.

A.G.: Tai rodo, kad klasiką stato tik žymieji mūsų režisieriai. Štai ir dabar – Nekrošius repetuoja Dostojevskio „Idiotą“. Koršunovas pastatė „Hamletą“. Tuminas su savo mokiniais išleido Čechovo „Žuvėdrą“.

P.M.: Gintaras Varnas su Monteverdžio operų lėlėmis irgi priklausytų klasikais.

A.G.: Taip, Varno režisuotos Monteverdžio operos – spektaklis-stebuklas. Sulaukė daugiausia nominacijų. Šį spektaklį sumanė senosios muzikos ansamblio „Banchetto musicale“ vadovas Darius Stabinskas ir pasikvietė režisierių Varną.

P.M.: Kalbėjome, kad ateina nauji, gabūs žmonės, o patalpų naujoms trupėms – nėra. Ką pamatėme iš lietuvių dramaturgijos?

A.G.: Įsitvirtinusi nuomonė, mano požiūriu ne teisinga, kad lietuvių teatras turi misti tik lietuviška dramaturgija. Sakoma, kad anglų teatras – tai Šekspyras, ispanų teatras – Lope de Vega! O lietuvių teatras?.. Visada turėtų statyti Maironį?.. Tos pjesės iš dalies paseno.

P.M.: O kaip naujoji lietuvių dramaturgija? Juk geriausi pavyzdžiai gimsta bendradarbiaujant teatrui ir dramaturgui. Pavyzdžiui, dramaturgo Mariaus Ivaškevičiaus ir režisieriaus Tumino bendras darbas – „Madagaskaras“. Dabar jie kuria naują pjesę. Kokią teatro rūšį – lėlių, baletu, dramos – išskirtumėte? Kas Jums solidžiau atrodo?

A.G.: Nesiimu kalbėti apie tai, ko neišmanau. Galbūt tik pasakyčiau, kad mūsų opera yra be režisieriaus. Opera juk irgi teatras, ne vien muzika. Bet jei opera yra teatras, tai reikia, kad būtų ne tik solistai, chorai, muzika, bet ir režisierius. To mūsų operai stinga. Patys įdomiausi spektakliai – Čaikovskio „Pikų dama“ ir Verdžio „Rigoletas“ – statyti Gintaro Varno. Na, dar Vaitkus savo metu pastatė „Nabuką“...

P.M.: Įvardykite geresnius darbus.

A.G.: Labai stiprūs aktoriai vaidina Oskaro Kor-

Nukelta į 8 psl.

Pasveikinimas Lietuvos tūkstantmečiui

ALMA PREISAITIENĖ

Kovo 8 d. Čikagos „Harris Theater“ surengtas Kovo 11-ajai ir Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti skirtas koncertas „Gratulationes Lithuaniae“, kurį atliko lietuvių meno ansamblis „Dainava“ (vadovas Darius Polikaitis) bei pianistų Sonatos ir Roko Zubovų duetas. Koncerte skambėję kūriniai įvairiapusėms pristatė Lietuvą ir lietuviškumą. „Gratulationes Lithuaniae“ (muzika Algirdo Martinaičio, eilės Vlado Braziūno) – tai ne tik viso koncerto, bet ir pirmojo kūrinio, parašyto Tūkstantmečio dainų šventei „Amžių sutartinė“, pavadinimas. Tai emociškai stiprus kūrinys, susidedantis iš penkių dalių, atliekamas lietuvių ir lotynų kalbomis. Jis sumanytas kaip pasakojimas apie Lietuvos istoriją: nuo pirmojo jos vardo paminėjimo iki šių dienų. Ypač reikšminga, kad anuomet raštas apie Mindaugo karūnavimą buvo parašytas lotynų kalba, tad originalo kalba šis tekstas ir buvo padainuotas koncerte. Skaitovas Vytas Čuplinskas jį taip pat labai įtaigiai perskaitė.

„Lietuva, šventos Marijos žeme“ – ir choro sugiedota giesmė, ir skaitovo perskaityta malda klausytojus panardino į susimąstymą. Kompozitorius Martinaitis labai subtiliai atvėrė mūsų tautos dvasines gelmes, o poetas Braziūnas savo eilėraščiuose pabrėžė mūsų kalbos ir pirmųjų raštų – Mažvydo „Katekizmo“, Daukšos „Postilės“, Donelaičio „Metų“ svarbą. Paskutiniame epizode „Kelias visa Lietuva...“ pasigirsta liaudies daina, kuri primena mūsų tautos istoriją, papročius ir tradicijas.

Lietuvos okupacijos metais keletas dainų žmonėms buvo itin svarbios. Tai dainos, turėjusios paslėptą tautiškumo prasmę ir tarsi atstodavo Lietuvos himną – Tautišką giesmę, apie kurią net užsiminti nebuvo galima. Nė viena šventė neapsiedavo be „Kur bėga Šešupė“, kurią dabar atliko „Dainavos“ ansamblis. Po to choristai sudainavo „Aušros žvaigždę“ (muzika Algirdo Martinaičio, eilės Antano Strazdo), pasižyminti labai gražia harmonija.

Pirmąjį koncerto „Gratulationes Lithuaniae“ dalį užbaigė fortepijoninis Sonatos ir Roko Zubovų duetas, atlikęs Johannes Brahms *Šv. Antano choralo variacijas*. Tai – nuostabus kūrinys, o Zubovai čia pademonstravo puikią atlikimo techniką ir platų emocinį diapozoną.

...

Antroji koncerto dalis prasidėjo kompozitorės Nijolės Sinkevičiūtės kūriniumi „Lietuviška siuita“. Šis kūrinys baigtas ruošti su pačia kompozitore, kuri dalyvavo repeticijose. „Lietuviška siuita“ parašyta mišriam chorui ir dviem fortepijonams. Tai penkių dalių kūrinys, atskleidžiantis mažus, bet labai svarbius

tautos simbolius, kurie atspindi žmogaus ir gamtos sąlytį kasdienybėje. Jis sudarytas iš trumpų žodelių, šaukinių, užkalbėjimų. Pati kompozitorė jį taip pristato: „Kodėl tekstui paėmiau tokius žodžius? Todėl, kad norėjau būti laisva nuo ‘informacijos’, kuriai įpareigoja konkretūs tekstai, ir norėjau kurti savo siužetinę liniją, nes siuita yra instrumentinės prigimties, o garsažodžiai atviri galimybėms instrumentuoti“. Choras ypač tikroviškai ir gyvai atskleidė šią kūrinio misiją. Balsų persipynimai, trepsėjimai, ūkavimai, grojimas skudučiais, skrabalais, mediniais mušamaisiais ir kitos išdaigos leido pajusti beveik mistinį gamtos pulsavimą. Girdėjosi bitelės dūzgis, raselės kritimas, ryto skambėjimas, iš tolo atsklandanti šienpjovių daina, jautei žalio vyno skonį, rūko kvapą... Siutą sudaro penkios dalys: „Ryto raselė krito...“, „Raliol“, kurioje netikėtai uždainuoja abu pianistai, „Vynelis vynu žaliasai...“, kur susipina skudučių, skrabalų, medinių mušamųjų skambėjimas, choristų trepsėjimas, teksto ritmika, akompanimentas. Ši dalis baigiasi viena iš seniausių lietuvių folklorinių dainų „Rūta žaliolij“ (ją pajavairina dirigentas, atsigręžęs į publiką ir lyg niekur nieko uždainavęs „Vynelis vynu žaliasai“, o kai įsijungia choras, vėl nūsuka į jį ir diriguoja toliau). Ketvirtoji siuitos dalis – „Ulioj bitela, ulioj...“, joje savo meistriskumą parodė choristai, zyzdami, ūkaudami ir kitaip virpindami nepatogias priebalses. Penktoje dalyje „Ej jovar, jovar!“ uždainuoja vyrai vienbalsiai, dvibalsiai, įstoja moterys. Rodos, lyg sėdėtum kaimo gryčioje ir klausytum iš laukų pareinančių darbininkų dainos. Choras, dinamiškai tildamas ir kildamas, parodė subtilumą ir jautrumą, tikslų intonavimą. Kompozitorė N. Sinkevičiūtė, pasinaudodama folklorine ir šiuolaikine muzika, sugebėjo taip pristatyti Lietuvos kultūrą, kad ir nesuprasdamas nė žodelio lietuviškai, vis tiek pasakytum, jog tai – apie Lietuvą.

Koncertas buvo tęsiamas M. K. Čiurlionio variacijomis lietuvių liaudies dainai „Oi giria giria“.

Roko Zubovo nuotraukos.

Čiurlionis parašė penkias variacijas fortepijonui ir tris dainos balsuotes chorui. Koncerte skambėjo šių aranžuotųjų junginys, sukurtas koncerto atlikėjo Roko Zubovo. Manau, kad „Dainavos“ vadovo Dariaus Polikaitis išvalgumas pasirenkant šį kūrinį neatsitiktinis. Daina persmelkta tradicinio lietuviško liūdesio, būdingo mūsų tautai. Ji pasakoja apie motinos išgyvenimą išleidžiant dukrą iš namų. Koncerte taip pat buvo atliekama Ludwigo van Beethoveno Fantazie op. 80. Du pianistai, rodos, susilieję su savo instrumentais, pademonstravo ir muzikos subtilumą bei dramatiškumą, ir įspūdingą dviejų fortepijonų dialogą.

...

Kovo 8 dieną nuskambėjusiame didingame koncerte, skirtame Lietuvai, dalyvavo tikriausiai apie 100 atlikėjų. Pirmiausia tai „Dainavos“ choras – žmonės po dienos darbų kiekvieną antradienį (kai reikia, ir du kartus per savaitę) suvažiuojantys į repeticijas. Apie 60 žmonių siekia vieno bendro tikslo, negailėdami nei savo laiko, nei energijos. Jie visi pasitiki savo vadovo D. Polikaitis užmojais ir talentu. Po koncerto Rokas Zubovas gyrė Polikaitį už kiekvienoje repeticijoje aliai minutę tiksliai suplanuotą laiką, iš anksto apgalvotas pastabas. „Tai vadovas, psichologas, profesionalas, draugas. Jo dėka choras turi daug entuziazmo ir yra ilgametis.“ Sonata Zubovienė teigė, kad koncertas buvo vienas svarbiausių jų profesinėje veikloje. „Šis projektas buvo kvieslys atgal į Ameriką. Čia yra daug brangių žmonių, chore dainuoja daug mūsų draugų.“ Kompozitorė Nijolė Sinkevičiūtė, nuolat ieškanti ir atrandanti naujų, paklausta nuomonės apie ką tik pasibaigusį koncertą, atsakė, jog „be Dariaus mano kūrinys nebūtų taip gerai suskambėjęs. Pirmiausia dėl to, kad Darius, nors ir gimęs, ir augetis ne Lietuvoje, turi Dievo, o gal tėvų, dovaną – labai organiškai jaučia lietuviškumą, pačia geriausia prasme: ne pomastišką, o esminį – vidinį“. Anot kompozitorės, „Darius yra savo srities profesionalas, lygi pasiekęs pačioje geriausioje mokykloje – dirbdamas su choru. Ir dar – reiklumas sau, nuolatinis savo rezultatų analizavimas bei drąsa klausti ir klausytis kitų nuomonės.“

Darius Polikaitis, choro ir viso renginio vadovas bei sumanytojas, pagautas 1000-čio sukūrio traukos, įtraukė į Lietuvai svarbią datą ir daugybę žmonių. Šiame projekte išvelgiau jo pomėgį rizikuoti. Du didieji kūriniai labai neįprasti, stiprūs emociškai ir sudėtingi savo atlikimu. O ką jis pats mano apie koncertą? „Koncertu esu nepaprastai patenkintas, manau, kad muzikine ir idėjine prasme jis pasisekė. Džiugu, kad žiūrovai tinkamai įvertino mūsų darbą, bet turiu prisipažinti, kad ir patys pajutome, jog darbas gerai atliktas. Liūdna atsisveikinti su pianistais Zubovais ir kompozitore Nijole Sinkevičiūte. Didžiuojamės, kad Čikagos publikai galėjome parodyti tokius talentus.“ □

Saulius Kruopis ir baltiškasis ekspresionizmas

VIDAS POŠKUS

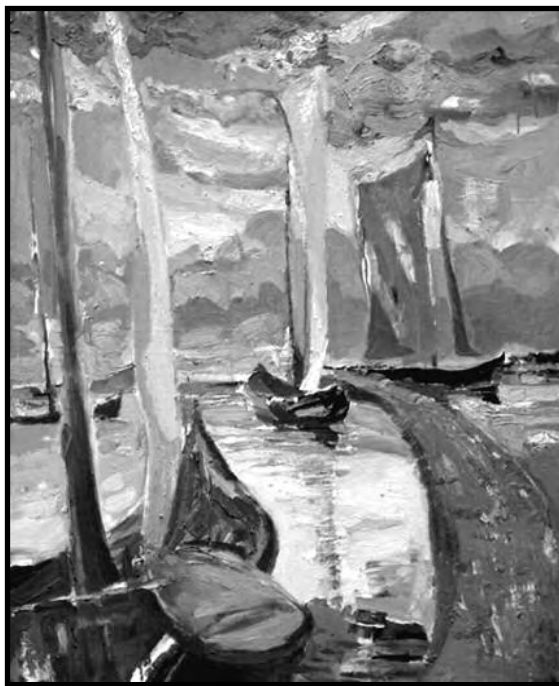
Saulius Kruopis yra vienas aktyviausių pastarojo meto Lietuvos menininkų. Ne tik kaip tapytojas (manau, kad tai pats ryškiausias, svarbiausias šio žmogaus pašaukimas), bet ir plenerų organizatorius. Šiais metais jau penkioliktą kartą įvyksias tapytojų pleneras Nidoje (pavadintas *Nidos ekspresija*) yra tiesiog suaugęs su jo organizatoriaus vardu. Maždaug šimtas Nidos simpoziumo parodų surengta ne tik Lietuvoje, bet ir įvairiose pasaulio šalyse. Daugiau nei pusšimtis personalinių prisistatymų vyko ir namuose, ir Danijoje, Italijoje, Suomijoje, Vokietijoje... Tad nebūtų klaida menininką laikyti neoficialiu lietuviškosios, lietuvininkiškosios kultūros ambasadoriumi užsienyje ir netgi pačiame mūsų krašte. Pripažinkime, kad daugeliui iš mūsų per daugelį istorinių kataklizmų kaip niekas kitas kentėjusi, nukentėjusi Mažoji Lietuva yra gražus, brangus, bet ne visada gerai žinomas ir netgi kažkiek svetimas kraštas.

Nidos plenerų, su kuriais tiesiog yra susitapatinęs pats S. Kruopis, tikslas, kaip formuluoja pats iniciatorius, labai paprastas – pratęsti ekspresionistinės vokiečių menininkų grupės suformuotą tradiciją. Dar devynioliktojo amžiaus pabaigoje, kuomet ne vieno menininko (ir jau ne tik prancūzo) žiūros tašką pradėjo veikti impresionizmas, Nerija su unikalia jos gamta ir specifiniu spalviniu kraštovaizdžiu paviliojo iš Gumbinės kilusį tapytoją Heinrichą Krügerį, artimą jo pažįtamam Ernstą Bishoffą-Culmą. Dvidešimtojo amžiaus pradžioje, prieš visa griauančią Didįjį karą, o ir po jo į Kuršių neriją rinkdavosi pasaulinį pripažinimą dar tik įgyjantys menininkai-ekspresionistai. Ne vieną Tarpukario vasarą Nidoje praleido garsusis Maxas Pechsteinas, 1913 metais čia lankėsi ne ką mažiau žinomas Karlas Scmidtas-Rotluffas. O kur dar garsiojo šišioniško mecenato – viešbučio savininko Hermanno Blodės giminaitis Ernstas Mollenhaueris, po savo dėdės mirties perėmęs jo verslą ir virtęs tikru vasaroti atvykstančių tapytojų globėju. Buitiniai rūpesčiai neužgožė paties E. Mollenhauerio kūrybinės aistros proveržių, per keletą dešimtmečių paveikslų pavidalu buvo sukurtas tikras ekspresionistinis Nerijos spalvų muziejus. Sunaikintas tragiškaisiais 1945 metais (pasitraukęs į Vokietiją menininkas iš atminties atkūrė daugelį negrižtamai sovietinių kareivių išniekintų drobių).

Kai kuriems iš jų šie apsilankymai tebuvo, nors ir labai ryškus, tik epizodas. Kiti su gintariniu Baltijos pajūriu, Kuršmarėmis ir smėlėtomis kopomis augte suaugo. Tarytum vėjų nugairintos pušys arba gubojos įleido šaknis gilyn į birųjį smėlį. Jų kūrybos, o ir biografijų, nebeįmanoma įsivaizduoti be lietuviškosios Sacharos.

Panašiai atsitiko ir su S. Kruopiu. Nida, o ir visa Nerija, Klaipėdos kraštas, Mažoji Lietuva, Prūsija tapo jo įkvėpimo šaltiniu, jo tikrąja Arkadija, kurioje fiziškai jis būna gal ir ne visada, su gyvenimiškų realiųjų nulemtais protrūkiškais, tačiau dvasinis ryšys egzistuoja nuolat. Žiūrovai tuo galėjo įsitikinti vasario-kovo mėnesiais Vilniaus *Jeruzalės* galerijoje surengtoje parodoje. Retrospektyvos principu ant kelių sienų skirtingais aukštais (menininkas teigė, sąmoningai pasirinkęs tokį eksponavimo būdą, kadangi panašiai esą savo paveikslus, bent jau ankstyvuojų periodu, mėgdavę kabinti vokiečių ekspresionistai) sukabinti įvairių formatų paveikslai (ir galutinės, nemažai laiko pareikalavusios studijos, ir momentiniai etiudai) vizualiai liudijo šio regiono įtaką, savotišką „mokyklą“.

Per pastaruosius keliolika metų lietuvininkiškos realijos, specifiniai siužetai bei motyvai – pajūris, kurėnai, poilsiautojai, kopos, pušys, marios, Karaliaučiaus krašto fragmentai, nuolat šmėkščioja dailininko drobėse. Netgi galima teigti, kad pamazėle jie nustelbė kitą, ankstesniąją S. Kruopio dvasinę protėvynę – Indiją. Kita vertus, remiantis dar Vydūno lietuviškojo mentaliteto ap-

Saulius Kruopis. Nidos prieplaukoje. 2006.

mąstymų tradicija, galima teigti, kad senoji baltiškoji ir induistinė pasaulėžiūrinės sistemos yra artimos bei giminingos. S. Kruopio kūryba būtų geriausia tokio teiginio iliustracija. Abi mentalinės struktūras sieja mikrokosmoso ir makrokosmoso darnos idėja. Tapytojo kūrinuose ji išreikšta ne tik harmoninga kompozicine sandara, subtiliu, švelniu koloritu, bet ir viename potėpių bei faktūrų šėlsme pranykstančiomis žmonių figūromis ir gamtinėmis formomis bei fragmentais. Tarytum vedamas vėdiškosios filosofijos autorius bando pajungti savo jusles, suteikti joms kryptį, įkūnyti dažų pagalba. Kartais „banaliomis“ atrodančios detalės – į horizontą trikampiška nutolstanti pajūrio juosta, piramidinis smėlinio kalnagūbrio siluetas, stačiakampiška, kartais zigzagiškai susisukusi dangaus sfera, spirališkai besitumuluojantys debesys tarytum simbolizuoja universaliuosius pradus – vandenį, žemę, orą, ugnį. Net ir nuolat pasirodantys kūniški moterų siluetai ar paplūdimiuose gulinių, besideginančių, besimaudančių poilsiautojų figūros (primenančios induistinių miniatiūrų personažus) simbolizuoja žemiškojo pasaulio praeinamumą ir to laikinumo nulemtą trapų, vaiskios, tragiškos šviesos nutviekstą grožį.

Stebėjau, kaip tibetiečiai vienuoliai Vilniaus Mokytojų namuose iš laikinos ir nepatvarios medžiagos – smėlio – kantriai ir meditatyviai pila universalųjį Visatos modelį – mandalą. Pamaniau, kad turbūt neatsitiktinai ir S. Kruopio tapyboje nuolat ir intensyviai yra tapoma ypač švari ir tauri medžiaga – pajūrio smėlis. Giluminių (jas galima pavadinti indoeuropietiškomis, aistiškomis) šaknų menininkas nepamiršęs ir dabar, sąmoningai, programiškai plėtodamas ekspresionistinę tapybinę raišką. Kita vertus, juk ir išlaisvinto potėpio, dinamiškų kompozicijų, tarytum spontaniškai, impulsyviai atsiradusios spalvinės gamos samprata tarp vokiškos *Tilto* grupuotės narių daugeliu atvejų formavosi ne kur kitur, o būtent Mažajoje Lietuvoje, Kuršių nerijoje. Bendraeuropietiškojo ekspresionizmo įkvėpė ne tik atskirų jo apologetų viešnagės ar gyvenimas labiausiai į rytus nutolusiose tuometinės Vokietijos imperijos teritorijose, bet ir tiesioginė būtent iš šio regiono kilusių menininkų veikla.

Vienas tokių buvo tuometinėje Tepliauvoje (vokiškai – Tapiau) gimęs, užaugęs, Karaliaučiuje studijavęs, Kuršių nerijoje kelis kartus lankęsis Lovis Corinthas. Berlyno *Secessiono* grupuotės prezidentu (1915–1925 metais) buvęs menininkas rezervuotai, neretai netgi gana kritiškai, žvelgęs į jaunesniųjų savo kolegų ekspresionistų kūrybą net pats nejuto, kiek daug jiems davė ir kiek iš jų paėmė. Manychiau, kad L. Corinthą galima laikyti dvasiniu S. Kruopio mokytoju – ne be jo įtakos deformuojami žmonių veidai ir kūnai, ne be šio poveikio pasirinkta metalinio blizgesio (lyg mirties geluonies) nutvieksta pastelinė spalvų gama, taip pat šiek tiek nervinguose potėpiuose tvinkčiojan-

Saulius Kruopis. Linksma diena. 2006.

tis žemiškosios egzistencijos laikinumo ir pamatinių kategorijų amžinumo pojūtis.

Kokias specifines *baltiškojo ekspresionizmo* ypatybes galėčiau išskirti? Kuo jis skiriasi nuo jam giminingo vokiškojo ar netgi lietuviškojo (turiu omenyje tai, ko iki šio tvirtai mokoma ir diegiama Vilniaus dailės akademijos Tapybos katedroje) ekspresionizmo? Ogi visomis tomis ypatybėmis, kurias išvardijau aukščiau. Tai ir tam tikras religinio, gal tiksliau – dvasinio (nes tai yra kur kas universaliau ir nesuriša su konkrečia praktika – visi keliai veda į vieną tikslą) „fundamentalizmo“ laipsnis, jį įkūnijantis panteizmas, pastarąjį išreiškianti pastelinė spalvų gama, laisvos tapysenos įkūnytas jausmingumas ir t.t.

Ypač S. Kruopio atveju, kadangi jo meninė veikla yra itin įvairialypė. Kiekvienas į jo kūrybą gali žvelgti vienu ar kitu kampu. Pasirinkti vieno, ar kitokią jos detalę. Menininkas ne tik tapo ekspresionistine dvasia persmelktas kompozicijas, bet ir kuria savotiškas mentales/tapybines rekonstrukcijas – nostalgiskus „anų laikų“ paveikslus su šmėkščiojančiais *smetoninio* Kauno, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spindulių nutvieksto Vilniaus, prūsijos Karaliaučiaus vaizdais. O kur dar Kionigsbergo miesto maketas su jame kadaise stovėjusiais pastatais ir vaikščiojusiais biurgeriais!

Mane patį, ne tik kaip dailėtyrininką, bet ir žiūrovą, labiausiai jaudina tie „baltiškieji ekspresionistiniai“ paveikslai. Tikra *to baltiškojo ekspresionizmo* amalgama neabejotinai laikyčiau 2000 metų kompoziciją *Vienatvės sala*. Joje atsiskaita kasdienišku, „buitiniu“, su realiuoju gyvenimu susijusių fragmentų ir užuominų. Vaizdas abstrahuotas į tvirtą, aiškų hieroglifą. Koloritas nuansuotas iki subtilaus spalvinių vibravimo. Kaip pasakojama pats menininkas, ši motyvą jis pastebėjo eidamas nakčia Kuršių marių pakrante. Danguje švietė Mėnulio pjautuvas, jo mirguliuojantys spinduliai atsispindėjo nebyliuose Marių vandenyse. Atspindys suformavo paslaptinai švytinčią salą, kitokią nei Arnoldo Boecklino *Mirusiųjų saloje* – be uolų ir be kiparisų, be jos link plaukiančios Charono laivės su nebyliame skausme sustingusia mirusiojo vėle. S. Kruopio pamatytoji vienatvės sala spinduliuoja keista, gilumine šviesa.

Taigi ne tik šis paveikslas atsirado Kuršių nerijoje, bet ir pastarųjų metų menininko kūrybinis veidas susiformavo būtent čia, konkrečiame Mažosios Lietuvos – ir ikirikščioniško, ir netgi krikščioniško lietuviškosios kultūros centro – taške. Deja, daugeliui iš mūsų visa Kuršių nerija yra virtusi tik gražiu, pasigyrimo vertu gamtos rezervatu, elitiniu kurortu. S. Kruopio, kaip menininko ir aktyvaus žmogaus (alinanti, daugybę laiko suryjanti plenerų organizavimo veikla) nuopelnas yra tas, kad Nida ir jos peizažas bei tai, kas slypi jame, tampa neatsiejama jo paties dvasinio pasaulio ir mūsų kultūros dalimi. □

Šimto talentų vyras (II)

Pasaulis nelaukia mirties, nes jis nemirštas

Antanas Vanagaitis

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS

Pradžia nr. 12

Aktorius – operos įkūrėjas?

Vanagaičiui rūpėjo įkurti Čikagoje Lietuvių operą. Nors pagal profesiją jis buvo aktorius, neužmirškime, kad Vanagaitis studijavo konservatorijoje ir savo karjerą pradėjo Kauno operoje. Nuo pat 1926 m. jis puoselėjo tą projektą tarp Čikagos muzikų, dainininkų bei visuomenės. Spalio 3 d. įvyko steigiamasis susirinkimas. O štai ir paties Vanagaičio surašytas protokolas (beje, pirmąsyk publikuojamas – **kalba netaisyta**):

Protokolas.

Nedėlioį Spalio 3 d. 1926se metuose. A. Vanagaičio bute susirinko būrys Chicagos menininkai kurie buvo laišku kviečiami per A. Vanagaiti pasikalbėti bei aptarti kas link steigima Chicagos Lietuviu Opera.

Posedys atidarytas per sumanytoji A. Vanagaiti 4ta val. po pietu.

Raštininke tam posedžiui buvo išrinkta S. Krasauskiene.

Visu pirmiausiai kalbejo A. Vanagaitis, paaiškindamas tikslo šaukiamo posedžio, apie steigima Chicagos Lietuviu Opera, plačiai nupiesdamas

svarbuma ir reikalinguma, organizuoti menininkus, (dainininkus), į viena bury, nežiurint sroviu, bei partiju, bet išvien dirbti rimta dailes darba, ir turi nužiurejes veikala, butent pradeti su opera „Traviata“ ir pakeldamas klausyma; Ar reikalinga steigti Chicagos Lietuviu Opera? Visi vienbalsiai nutare reikalinga steigti Chicagoj Lituviu Opera. Šiame klausyme visi dalyvaujanti posedije pritarimui kalbejo butent – J. Žuronas, J. Balsis, V. Bručene, P. Stogis, J. Ramanauskas, A. Čapas, Fr. Sadauskas, Ona Biežis, S. Čerene, J. Ribokas, St. Staniuliute, N. Gugiene, A. Vanagaitis, Vik. Volteraitė, P. Sarpalius ir S. Krausauskiene, visi išreikšdami nuomone kad Chicagoj Lietuviu Opera yra seniai pageidaujama ir kiekvienas pasižadamas kiek galint išvien dirbti.

Toliau eita prie rinkimo Operos Tarybos. Slaptu balsavimu išrinkti penki nariai t.y. Nora Gugiene, Valerija Bručiene, Ant. Vanagaitis, Povilas Stogis ir Petras Sarpalius. Kandidatai J. Balsis ir S. Krasauskiene.

Nutarta pasius pasveikinima Lietuvos operai per Kipra Petrauska. Pasveikinima pasius Chicagos Lietuviu Operos Taryba.

Ona Biežene padare sumanyma padaryti koleka kaip pradžia nupirkti protokolo knyga. Sumanyma visi pritare ir tuoj ant vietos surinkta tris doleriai ir trisdešimtis penkius centus (\$3.35).

Tuomi posedys užbaigtas per persedi Ant. Vanagaiti 6ta val. vakare.

(parašai)

Pirm. A. Vanagaitis

Sekretore Sophia Krasauskiene

Deja, kilnių norų nepakako. Po steigiamojo susirinkimo sumanymas liko mirties taške. Savo dienoraštyje Vanagaitis apie operą daugiau nebeužsimena.

Aktorius – filosofas?

1925–1926 m. Vanagaitis rašė dienoraštį. Tas dienoraštis buvo rašomas aforizmų forma – kaip jis pats apibūdino, „tuščius puslapius ne dienos įvykiais pamarginis, bet stačiai nusikratysiu mane kankinančiomis mintimis“. Vanagaičio dienoraštis įdomus tuo, kad jis atskleidžia kitą – ne linksmąją – jo charakterio pusę, apie kurią visuomenė nežinojo.

1925 m. „perliukuose“ dažnai atsispindi ir Vanagaičio

Antanas Vanagaitis studentavimo metais. Dresdenas, 1918 m.

aktoriaus likimas.

„Didžiausias teatras pasaulyje, tai žemės kamuolys. Žmonija ieško Dievo, o artistai režisieriaus. Mylėti daug lengviau, kaip kad apie meilę dainuoti. Egoizmo viršūnė – artistas. Muzikos garsai gyvuliui teikia žmonišką palaimą.“

Po metų kompozitoriaus mintys pasuko kiek kita linkme.

„Jei tu žinosi, kas tu esi, žinosi, kas Dievas yra. Ginklas rankoje nekariauja, bet tvarką griau. Lietuva tai šalis be valdovo – ją gali kiti valdyti dėl to, kad mes kitus valdome. Per prasti žmonės esame, kad save pagerbtume. Kas užmuša kitą, užmuša savyje žmogų. Dabar žmonių kaip ir nėra. Komunizmas gali išauklėti piktadarius gerais žmonėmis, jei jis pats bus saugojamas gerų žmonių. Mokslą žmonės kuria tam, kad nieko nežinotų. Pasaulio didumas priklauso nuo žmogaus fantazijos.“

Kompozitoriaus Vanagaičio gyvenimas – tai nepertraukiama virtinė žygių, drąsių užmojų, kietos kovos ir gerų vilčių. Savo veikloje jis dažnai skynė gražių laimėjimų laurus. Ta maža, neišdirbta dirva, kurią jis rado vos atvykęs į šią šalį, jo talento dėka buvo paversta plačiu lauku, kuris davė vis naujesnį ir įvairesnį derlių. Toks buvo Antanas Vanagaitis...

Už patarimus ir pagalbą ruošiant šį straipsnį nuoširdžiausiai dėkoju „Margučio“ radijo laidų ilgamečiui vyr. redaktoriui ir artimam bičiuliui Petriui Petručiui, Tyrimo ir studijų centro Čikagoje archyvarei Skirmantei Miglinienei, Lietuvos centrinio valstybės archyvo Vilniuje direktoriaus pavaduotojai Valerijai Jusevičiūtei, Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos retų knygų ir rankraščių skyriaus Vilniuje vedėjai Jolitai Steponaitienei bei vyr. bibliotekininkei Rimai Diršytei.

Antanas Vanagaitis laužo žurnalą „Margutį“.

Bičiuliai artistai išlydi Liliją Žilvitytę į Europą 1926 m. Juozas Olšauskas, Stasys Pilka, Lilija Žilvitytė, Antanas Vanagaitis.

Antanas Vanagaitis – „Birutės“ choro dirigentas. Čikaga 1927 m.

Pastebėjimai: tik tarp kitko

ALGIMANTAS KEZYS

Menuose, kaip ir visoje žmogaus veikloje, ypač kalboje, viskas perdėm yra persunkta subjektyvumu. Nėra nei vieno žmogaus išstarto žodžio, nei vieno jo sukurto paveikslas, liudijančio tik objektyviąją visatos dalį. Žodinė sąvoka ar nupieštas paveikslas automatiškai susietas su subjektyviaisiais kalbėtojo ar piešėjo sąmonės elementais – jausmais, įsitikinimais, atmintim ir kitais gyvosios sielos (graikų k. – *psyche*) elementais. Todėl mąstančiam ar kuriančiam žmogui tikrovė niekad nėra šimtu procentų objektyvi. Be to, kieno nors sumąstytas ar ištartas net ir mažiausias žodelytis dar kartą suobjektyvinamas, kai jis pasiekia klausytoją. Išgirdęs kito žmogaus kalbą ar pamatęs kito nutapytą paveikslą, šis žiūrovas ar klausytojas perleidžia jį per savąjį sąmonės priimtuvą dar labiau jį suobjektyvindamas. Tad mūsų apčiuopiama tikrovė nėra objektyvioji, o suvoktoji.

Visa tai, kas yra aprašyta, pasakyta, nutapyta ar kitomis žemiškomis priemonėmis žmogaus sukurta, yra fizinių objektų sudvasinimas, dvasinis išiterpimas į negyvąją būtį. Kiek savojo dvasingumo kūrėjas pajėgia nebyliam objektui iškiepyti, tiek jo kūrinys bus pilnesnis, kitam suprantamesnis bei komunikablesnis.

Noriu prisiminti vieną parodą kurios tema – „Religinis menas lietuvių dailininkų kūryboje“. Tai bus mintys apie mūsų laikų kūrėjų tikėjimus – ne tokius, kokie jie turėtų būti, bet daug paprasčiau – kokie jie iš tiesų yra.

Dalyvavo daugiau nei 70 dailininkų. Kiekvienam reikėjo sukurti meno objektą apie savo autentiškus religinius įsitikinimus ir žodžiais paaiškinti jų prasmę. Ir kūrinys, ir tekstas turėjo atspindėti kūrybišką religingumo gyvumą, dailininko vaizduotės ir individualumo atspindį bei dvasinį-religinį žmogaus nusiteikimą plačiaja ir siaurąja prasme. Siauroji religingumo prasmė atpažįstama per tikėjimą tradiciniais simboliais – Kristumi, Bažnyčia, šventaisiais. Tai daugiau bažnytinis arba liturginis požiūris. Su juo dauguma tikinčiųjų yra susigvenę ir tik tokio požiūrio laikosi tikėjime ir gyvenime. Religingumas plačiaja prasme – tai bendras žmogaus rūpestis atrasti prasmę pačioje būtyje ir gyvenime. Jis išeina už bažnytinės, liturginės ar biblinės simbolikos ribų ir paliečia universalesnius būties bei žmogaus likimo klausimus. Tokia religingumo sąvoka gali sukurti neįprastų įvaizdžių, kartais atrodančių kaip maištas įprastos religijos atžvilgiu. O vis dėlto autentiškų įsitikinimų skalėje tokios religingumo sąvokos yra bene labiausiai paplitusios dabartinės tikinčiųjų (arba vadinamųjų „netikinčiųjų“) eilėse. Ir šių eilučių autorius gyvena mintimi, kad nėra pasaulyje tikrų „bedievių“. Bedievybė – tai tuščia sąvoka net ir tokiems, kurie priskiria save šiai kategorijai. Negali būti, kad kas nors, kad ir paprasčiausiai pažvelgęs giedrą naktį į žvaigždynus, nežiūrėtų tose aukštybėse didelės išminties, beribės jėgos bei visur pastebimos Aukštesnės Galios sušvytėjimo. Tad ar kartkartėmis nenušvinta mūsų galvose dar vis galiojantis senųjų romėnų sukurtas posakis, kad bedievybė kategoriškai neįmanoma?

Šiandieninis religinio meno kūrėjas, kaip ir daugelis tikinčiųjų, jaučia tradicinių religinės išraiškos formų nepakankamumą. Jaučiame, kad net ir mūsų didieji religiniai menininkai, tokie, kaip rouaultai ar domšaičiai, jau lyg ir priklauso praeities tradicijai. Modernusis religinio meno kūrėjas nejaučia didelio noro eiti transcendencijos link hebrajų ar ankstyvųjų krikščionių numintais keliais. Jam lengviau žygiuoti su savo patirtim –

prie tradicinių šventraščių, bažnytinių dogmų bei jų aiškintojų sakmių pridėdant ir savų svarstymų, svajonių bei lūkesčių padiktuotas išvadas.

Kai kam gali atrodyti, kad modernus tikintysis, atmetęs ar bent sumažinęs tradicinių religijos simbolių reikšmę, prarado ir pačią religiją, tarsi po nuopuolio būtų išvytas iš rojus ir nesugebėtų regėti bei suprasti Dievą kaip anksčiau. Tačiau reikia turėti omeny, kad net ir tokio mentaliteto sampratoje liko visai nemažai nuovokos ir noro matyti ir įžiūrėti dievybės pėdsakus savy ir savo gyvenamoje aplinkoje. Jis gal ir pagalvoja, kad prarado ankstyvesniojo tikėjimo pagrindus. Tačiau žino, kad vis dar turi sakralinį nusiteikimą, kuris riša jį su Dievybe ir su Dievo kūrinija. Kartoju, ką anksčiau parašiau: nėra tokio „gyvuliuko“ žemėje, kuris ramia sąžine absoliučiai atmestų Aukštesniojo Kūrėjo įnašą į visatos bei žmogaus atsiradimą ir vystymąsi kosmose. Tai ir yra solidus pagrindas neprarasti tikėjimo šalia esančia Amžinąja Būtimi, iš kurios trykšta ir mūsų pačių gyvybė bei būtis.

Sakramentas reiškia „šventas ženklas“. Jis vartojamas liturgijoje, bet sakramentu gali tapti paprastas daiktas, žmogus, įvykis, žodis, jei jo dėka atpažįstame religinę paslaptį, rodančią ir atšviečiančią Dievybės spindulį. Kiekviena būtis, kad ir menkiausia, yra Didžiosios Būties sakramentas.

Kalbant apie meno kūrinį, galima sakyti, kad kiekvienas menininko sukurtas darbas yra sakramentinis ta prasme, kad jis faktiškai atspindi patį menininką – jo mintį, jausmus, kančias, džiaugsmus, meilę, neapykantą ir t.t. Kūrybiškasis aktyvas dažnai palydimas įkvėpimo, giluminės minties, kartais ir pagavimo. Jis dar daugiau pakyla į religinę aukštumą, kai paveiksle atsiranda religiniai motyvai ar religinis turinys. Tada jis tampa aiškiu sakramentu, tiesiogiai liudijančiu antgamtinę tikrovę. Čia susirikiuoja visi antgamte ir jos paslaptį supantys įvaizdžiai: Dievo ir žmogaus, dangaus ir pragaro, nuodėmės ir išganymo ir t. t.

Šventų paveikslų susakramentinimas turi pavojų išsigimti. Tai tendencija ženklą palaikyti pačiu daiktu. Noras sakramentinį daiktą sudievyti yra vadinamas stambeldyste. Jis deja, kartojasi žmonijos istorijoje nuo seniausių laikų. Aukso veršį garbino ankstyvesnieji hebrajai. Prieš šią religinę ydą kovoję pranašai buvo uždraudę piešti bet kokį Jahvės paveikslą.

Bet ankstesnioji padangčių ir tabernakulių tradicija jau buvo praskynusi kelią patalpinti Dievo buvimą sukonzentruotame taške. Iš plačiosios gamtos Dievas perėjo į daug siauresnes erdves, kur iki šiai dienai tūno ir tik ten yra tiesiogiai garbinamas. Krikščioniški ikonoklastai (daugiausia protestantų atskalos) daužė ir degino bažnyčių paveikslus dėl jų stambeldiškių tendencijų. Katalikybė ir Rytų ortodoksai, teisingai supratę paveikslų sakramentinę paskirtį, ne tik toleruoja šventų paveikslų tapymą, bet jį skatina ir proteguoja. Šios dvi krikščionių religijos yra daug nuveikusios kultūros, meno, ypač architektūros srityse. Tačiau stambeldiška įtaka ir čia pasireiškia, pvz., auksu išpuoštos ikonos dažnai tampa garbinimo objektu. Stebuklingų paveikslų, skulptūrų bei vietovių niekad netrūko tikinčiųjų pamaldose. Tikinčiųjų masei jie dažnai tampa šventųjų ar pačios Dievybės išikūnijimo vieta, verta ypatingo pagarbavimo ir prisirišimo.

Bene mistiškiausiai religinių paveikslų sakramentinį pobūdį supranta Rytų ortodoksai. Šių rytiečių galvosenoje ikona nėra stabas, o ženklas, kuriame pajuntamas dieviškasis artumas. Šis pajutimas sukelia maldingumo jausmus, skatinančius suartėjimo su Dievybe dimensijas. Šio maldingumo šaknys glūdi estetiniame išgyvenime. Rytiečiai sugeba susakramentinti ne tik savo ikoną, bet ir pačią materiją, iš kurios ikonos nutapytos, ypač auksą ir šviesą.

Nepaisant to, blaiviau mąstantys maldininkai ikoną ar kitos rūšies meno kūrinį laiko būtent tokiais, kokie jie iš tiesų yra – žmonių pagamintais paveikslais, nereiškančiais jokių pretenzijų į stambeldarius ar dieviškosios valios reiškėjus. Architektūros paminklai į kuriuos susirenka maldininkai pagarbinti Aukštesniąją Būtį, ir tėra tik architektūros paminklai. Tai tik ženklai, o ne pati ženklinamojo esmė. Tai kelias, padangė, šventa erdvė mūsų žemiškai būčiai, priminimas, kad kažkur kitur yra ir Pats Paženklintasis, kurio artumą pajunta žmogus kaip tikrai esantį, nors ir ne tokį, koks jo garbei pastatytas šis paminklas ar sukonstruota šventykla.

Yra tokia didžiojo meno dimensija, kuri nori nenori turi būti pavadinta religine. Toks išsišokimas daug kam atrodys neteisėtas. Menas turi būti menui. Menas ir kas nors kita – jau skamba taip, lyg kas nors svetima jam būtų primesta. Dažnas kūrėjas pasijunta nejaukiai, kai jo darbai aptariami tokiais terminais, kurie ne tam skirti. Ką bendro turi intuityvi kūryba, pavyzdžiui, su griežta logika? Panašiai būtų galima pasakyti ir apie šiame straipsnyje pasiūlytą temą – ar menas būtinai turi būti religinis? Jei taip, tai kuria prasme?

Žodį „religija“ šiame kontekste supraskime pačia plačiausia prasme, beveik filosofine. Tai žmogaus ilgesys ar rūpestis, ieškant svarbiausios gyvenimo prasmės. Toks religijos aptarimas perauga tradicinės tikybos supratimą, jos nepaneigdamas. Tai ilgesys, kuris dūsauja, trokšdamas kažko daugiau – esmingo bei prasmingo. Šis ilgesys kankino žmoniją visais laikais, davęs mums tomų tomus filosofinių ir teologinių raštų, tyrinėjančių šiuos painius egzistencijos klausimus.

Tuo pačiu rūpesčiu užsiima ir didieji menai. Tai tie menai, kuriems šalia tobulų kompozicijų, įmantrių spalvinimo metodų bei techniškių sprendimų rūpi įkūnyti ir svarią tematiką, ieškančią atsakymo į Aukščiausios Būties suformuluotus uždavinius. Todėl man ir norisi teigti, kad žmogišką veiklą šioje žemėje yra kartu ir dieviškoji. Ir viskas, kas yra, kas veikia, kas gyvena ir kas pagaliau miršta, nemiršta vienas sau, bet dūsauja kartu su visa Būtimi. Galima pridurti: ir keliasi su ta pačia Dieviška Būtimi.

Keliasi visa Esysbė naujam ir kartu šventam gyvenimui. O tai yra baidi, tiesiog siaubą kelianti mintis. Suprantant, kad visa tai iš anksto yra pašvęsta, konsekruota, ir mes patys esame pajungti šių pareigybių nešvaistyti, nepaleisti iš rankų – juk tai mūsų pačių ateitis, laimė, šventa užduotis. Būti ar nebūti – niekas tavęs to neklausia. Turi būti ir būti. Ir būti šventas ir šviesus, kaip ir visa Būtis yra šventa ir šviesi. Išėjusi ir sugrįžtanti į neva prarastą rojų. Suprantant, kad jokio praradimo neįvyks. Būtis, kartą gimusi, negrįžta į nebūtį, tik šiek tiek pakeičia savo pavidalą. Tai įgimto šventumo privilegija, paveldėta per patį išikūnijimą. Išikūnijimą į Būtį.

Nors sakoma, kad menas turi tarnauti tik menui, tačiau gyvenime dažnai išeina kitaip. Iškilioji kūryba, vadinama tauriuoju menu, ne visada pajėgia pastoviau sklaidyti aukštosiose sferose, nepasisėmusi jėgoms maisto iš žemumų. Taigi, dvasinės aukštumas galima rasti ir žemėje, kur verda gyvenimas, kur žmogus susitinka žmogų, su juo pasikalba, padraugauja, kartu dirba, grumiasi. Posakis „menas menui“ nepaneigia (arba neturėtų paneigti) meno paskirties tarnauti gyvenimui. Kitaip jis pasmerktų dailiąją kūrybą negyvenimiškumui arba netgi tuštumai. Menas juk gali tapti priemone siekti kitų tikslų, negu vien kelti grožio žavesį. Jis gali tapti, pvz., kalba, kuri perteikia mintis, jausmus, norus. Savo meniškąją kūrybą žmogus išsako tai, kas slypi jo sąmonėje ir sąmonėje. Jis gali kelti ir metafizinius klausimus, pateikti diskusijoms filosofines-teologines temas. □

PRIKELTI ŽODŽIAI

„Draugo“ kultūrinio priedo palikimas

Stasys Yla

Nemažinkim vilčių šviesesnei ateičiai

gyvename dinamišku laiku, o ir dinamiški Vakarai, kuriuose nūnai gyvename, atrodo, neabejotinai dinamina mūsų charakterį. Buvome nuosaikūs, atsargūs, ilgokus šimtmečius nedrasūs, prispausti vergovės. Sudarėme išpūdį ir kitiems, svetimiesiems, kad esame pasyvi, uždara tauta. Nepriklausomybės laikais, tiesa, pakėlėme galvas, padarėme didelį šuolį pirmyn ir kai kuriais atžvilgiais pralenkėme savo tempu net Vakarus. Bet buvome taip įsitikę savo atsilikimu nuo Vakarų, kad K. Pakštas – tas superdinamikas, mūsų laikrodį vis dar mojosi varyti šimtą metų pirmyn.

Kaip gi iš tikro yra dabar, ar mes vis dar pasyvi tauta – tautų pasyvas? Kaip su tais „dinamiškais laikais“, ar jie daro mūsų „inertiškumui“ kokios įtakos? Ar daro įtakos nauji kraštai, jų technikos tempas mums, emigrantams, ir technikos kultas sovietuose mūsų likusiam tautos kamienui?

Lietuviškas dinamizmas

Atrodo, viena klaida yra palaidotina, kad mes iš prigimties esame pasyvūs. Nebuvome pasyvūs istorijos bėgyje, kurdami europinę imperiją. Buvome tik pavargę ir išsemti pernelyg didelės karinės dinamikos. Turėjome atsipūsti, sukaupti naujas jėgas; teko kai ką prarasti iš tų užkariautų plotų ir pasiektų politinių laimėjimų. Bet nepraradom savęs, nei savo charakterio. Melancholija nebuvo tipiškiausias mūsų charakterio bruožas, mažiausiai ne pirmaujantis. Melancholinis elementas mus visada lydėjo net dinaminiais laikais. Melancholiškoji spalva nudažė senas mūsų liaudies dainas ir naujesnius mūsų liaudies skulptorių kūrinus. Melancholiškasis „pasyvas“ buvo dvasinio kūrybiškumo ir brandumo akstintojas. Mes nedarėme aklų, staigių užkariavimų, kaip kartais ir dažnai darė vokiečiai. Patvariai, apgalvotai ir kietai plėtėm valstybines ribas ir lygiai atkakliai jas gynėm prieš stiprėjančias kaimynų jėgas. Dinamiškasis mūsų charakterio bruožas, manding, visad buvo pirmaujantis, bet su melancholiškuoju svaramu, apsimąstymu, ištvermingumu. Net pasyvisis mūsų istorijos tarpsnis turi stebinančios rezis-

tencijos ir ištvermingumo, susikaupimo ženklų.

Kas dėl to kaltas?

Galėtume nurašyti dar vieną klaidą, būtent, kad mūsų tauta savo istorijoje išgyveno nuosmukį. Gal kiek galėtume kalbėti tik apie politinį bei karinį nuosmukį, kuris prasidėjo povytautiniais laikais. Priešingai, kultūros istorija, jeigu ji būtų parašyta, galėtų atskleisti atvirkštinį kelią. Mes pradėjome kultūriškai kilti ir atsistoti ant savų tautinių pagrindų kaip tik povytautiniais laikais. Tiesa, kultūros srityje nedarėme didelių šuolių, bet kas juos darė kitų tautų kultūros istorijoje.

Taigi, dinamika mūsų tautoj nedingo, tik keitė pavidalą. Gaila, ji vyko ne plačia skale, nesiderino politinis karinis dinamizmas su kultūriniu. Kas dėl to kaltas, ar to meto mūsų valstybės vadai, ar krikščionybė, ar agresyvūs mūsų kaimynai?

Dorybė, o drauge ir silpnybė

Mūsų dinamikoje, gal mūsų originalinėje psichologijoje yra neatspėtas atsakymų raktas. Mes kai ką išlaikėme dideliu atkaklumu, rizikuodami prarasti labai daug ką. Sakysim, savo kalbą – vieną seniausių ir originaliausių lobių tautų ir kalbų šeimoje. Mes koncentruojamės ties vienais objektais daugiau nei ties kitais. Tai yra tautos dorybė, kuri tam tikru požiūriu gali būti ir silpnybė. Kai mes koncentravomės į užkariavimus Rytuose ar apsigynimus nuo Vakarų, neabejotinai turėjome išleisti iš akių kultūros puoselėjimą. Kai pradėjome savyje atkasti kultūros lobius, kristalizuoti savus talentus, mes padėjome į šalį kardą.

Be eretikų ir be šventųjų

Atrodo, lyg mūsų charakteryje būtų buvęs būdingas didelis vientisumas, neleidęs šakotis įvairingam interesų sritims. Tai ir būtų tas psichologinės skalės klausimas, kurios mes dar nejudiname savo svarstymuose ir savęs analizėje. Mūsų dinamika ir nūnai dar tebėra gerokai ribota ir didžiai nuosaiki. Turime talentų tikrai didelių, bet jie neišauga, lyg savęs neįvertindami, o gal ir mū-

sų visuomenės santūrumo neskatinami. Keista, kad mūsų tautoje – tokioje talentingoje – nebūta nei ryškių eretikų, nei gilių filosofų, nei šventųjų – nei banditų. Dr. Šliupo bedievybė, tiesa, sukūrė savo epizodą, bet neįsismagino tiek, kad panašėtų į prancūzų ar net lenkų bedievybės lygį. Mūsų neplatus diapazonas neleido išaugti mūsųose socializmui, nei liberalizmui, juoba modernizmui, kad ir mūsų menuose. Be reikalo mes baiminamės savų dailininkų kūrybos, laikydami ją modernistine. Toli gražu jai iki kokio kraštutinumo, kuriuo pajėgia eiti net ne per daug meniškieji vokiečiai.

Bet argi iš tikro nedaroma mums įtakos vakarinė skalė, ar nepelėčia mūsų diapazono ribų? Ar mes nedarome drąsesnių šuolių kilti kultūroje ir lygiai drąsesnių šuolių smukti? Nors dar neregime savo tarpe šventųjų su švytinčiomis aureolėmis, bet, atrodo, nestinga skaidrių prasišovėlių iš pilkosios masės. Turime ir jaunų gangsterių, ir nors dar nedidelių, bet jau išsiryškinančių tautos išdavikų. Šalia to, rastume taipogi krikščionių patriotų ir savotiškų tremties lietuvių pranašų.

Dinamikos skalei platėjant

Atrodo, kad ryškėja savu kontrastu stipresnis, negu buvęs, organizacinis aktyvas ir dezorganizuotinis pasyvas. Nepaprastoji ateitininkų konferencija ir tautinių šokių festivalis – du naujausi įvykiai – parodė ateinančias naujas, stiprias organizacines pastangas. Bet gausėjimas epikūrinio tipo pramogų, pobūvių, rodytų gilėjančio dezorganizuotumo spragas.

Atrodytų, kad mes keičiamės iš vidaus. Ypač keičiasi akivaizdžiai jaunimo veidas. Bet mums dar sunku apčiuopti to pakaito linkmę. Tik viena atrodo tikra, platėja ir plėtės mūsų dinamikos skalė. Dėl to gal nereikėtų būkštauti ir per daug jaudintis, jei mūsų gyvenime neišvengiamos ryškesnės neigiamybės. Jas gal labiau atsvers stiprėjančios teigiamybės, kurios atsiskleidžia ir kartais nelauktai iškyla nevienoje srityje.

Nemažinkim vilčių šviesesnei ateičiai!

„Draugas“, 1963 m. liepos 20 d. nr.

Kas naujo šiuolaikiniame lietuvių teatre

Atkelta iš 3 psl.

šunovo teatre: Vaidotas Martinaitis, Rasa Samuolytė, Dainius Gavenonis. Stiprių aktorių yra Jaunimo teatre (Andrius Bialobžeskis, Dainius Kazlauskas, Rolandas Kazlas) – bet jie nėra jauniausi. O pačių jauniausių dar ryškiai nematyti. Nėra taip, kaip atsitiko su režisierės Dalios Tamulevičiūtės dešimtuku, kuris buvo iškart pastebėtas...

P.M.: Vėl režisieriaus problema?.. O kituose teatruose ką pastebėjote?..

A.G.: Labai puiki Kauno teatro aktorė Aurelija Tamulytė. Įdomiai pasirodė S. Šidlauskas.

P.M.: Negaliu nepaminėti žinomo Klaipėdos teatro aktoriaus Vytauto Paukštės spektaklyje „Mano Hamletas“ ir Juozo Žibūdos Grafo de Gišo vaidmens jau minėtame šiauliečių pastatyme „Sirano de Beržerakas“. O dabar žvilgtelkime į scenografiją.

A.G.: Scenografija pastaruoju metu smarkiai smuko. Retai kuris iš jaunųjų scenografų yra profesionalus. Šį sezoną man labai įdomi pasirodė Ju-

lija Skuratova, lėlių teatro scenografė, sukūrusi scenografiją ir lėles Monteverdžio operoms. Idomus Marijaus Jacovskio darbas – scenovaizdis pasaulyje gerai žinomam Anos Frank dienoraščiui. Puikūs Aleksandro Jacovskytės kostiumai, autentiški, primenantys karo metų dvasią.

P.M.: O kompozitoriai?

A.G.: Pasakykim vieną svarbų dalyką – nuo praėjusio amžiaus šeštojo dešimtmečio Lietuvos teatro spektakliuose buvo imta specialiai užsakinėti muziką. Teatro spektakliams muziką rašė žymiausi lietuvių kompozitoriai.

P.M.: Ne tik dramos, bet ir lėlių teatro spektakliams!..

A.G.: Tarp jų – Algirdas Martinaitis, Vidmantas Bartulis, Faustas Latėnas, Bronius Kutavičius... Visų neišvardinsime, jie labai skirtingi ir įdomūs. Kituose kraštuose spektakliui paleidžiamas koks nors muzikinis įrašas, „padėvėta“ muzikėlė, o mes galime didžiuliu originalia muzika. Spektaklio muzika kompozitorius stengiasi išreikšti atmosferą ir dramos vyksmą.

P.M.: Apibendrinant pokalbį, pasakykite, koks Jums pasirodė šis sezonas?

A.G.: Manau, kad jei Lietuvoje bandoma daryti reformas medicinos, švietimo srityje, tai reikėtų reformos ir teatro gyvenime. Keisti valdymo sistemą. Optimizmo daug nematau. Lietuvai būdingi pavieniai įdomūs spektakliai, kaip kokie netikėti daigai.

P.M.: Mūsų meistrai dirba užsienyje, jaunimas neturi patalpų savo teatrams – kur matote išeitį?

A.G.: Galbūt tų aktorių tiesiog per daug? Nuo seno pas mus teatre nevyksta konkursai. Daug „užsisenėjusių“ aktorių, kurie jau nepajėgia kūrybiškai atsinaujinti. Jeigu atrankos sistema būtų taikoma ne tik režisieriams, bet ir aktoriams, kiekvienas rinktų savo trupę ir pagal sutartis dirbtų. Tokį gyvenimą konkurencijos sąlygomis gyventi labai sunku, bet būtina.

P.M.: O koks spektaklis Jums asmeniškai labiausiai patiko?

A.G.: Be abejo, Monteverdžio operos. Jos – šio sezono atradimas. □